

Radomil Hradil

Zejména městský člověk dnes nepřichází s půdou víceméně do styku, nemá k ní žádný vztah a moc o ní neví. Ale žádný zvláštní vztah k ní nemá ani člověk, který žije na vesnici. A postrádá ho dokonce i zemědělec, protože půda pro něho slouží jen jako substrát, do nějž je potřeba přidat hnojivo a z toho potom rostou rostliny, které sklízí, nějakým způsobem zpracovává, nebo prodá. Vnímání půdy jako něčeho živého je hodně vzácné i mezi samotnými zemědělci. Zemědělec je dneska spíše manažer a úředník, který sedí hodně u počítače a zároveň musí zúřadovat spoustu papírů. A když je na poli, tak buď v traktoru, nebo se tam zajede podívat autem. Už téměř neexistuje, že by vzal půdu do rukou, nebo že by se dneska prakticovala zásada, kterou doporučoval starý rakouský půdoznalec Franz Sekera. Ten říkal, že člověk nesmí na pole vůbec jít nebo vjet traktorem, aniž by u sebe měl rýč a do půdy před vjezdem na pole nejdřív rýpl a zjistil, v jakém je stavu. Teprve podle toho by měl posoudit, jestli na tom poli vůbec může cokoliv dělat. Myslíím, že takhle už to dneska nikdo nedělá. Toto odcizení má svoji historii a vývoj. V zemědělství to bylo dlouhá tisíciletí jinak. Člověk s půdou bezprostředně pracoval a měl k ní vztah, který se postupně proměňoval a obzvlášť rychle se změnil v posledních dvou, třech stoletích. Ptali jste se na to, jestli člověk může vnímat půdu jako sebe sama. To se ovšem netýká jen půdy, ale týká se to obecně přírody. Ještě dnes občas vidíme u některých tzv. primitivních kmenů, indiánů nebo domorodců (například u Aboridžinců), že mají úplně jiný vztah k přírodě, než máme my. Vnímají se jako její součást a prožívají to, co se kolem nich děje, jako kdyby se to dělo jim samým. Indián, který žije v pralese, nebo indián zemědělec, který začne obdělávat půdu, má ke svému životnímu prostředí prostě jiný vztah; soucítí i se zemědělskými zvířaty, takže je pro něj nepředstavitelné průmyslové vraždění zvířat na jatkách, v němž není absolutně žádný cit.

Člověk ztratil soucit se světem kolem něj. Citlivějšímu člověku vadí, když vidí, jak se kácí strom, ale jako bolest na vlastním těle to už dnes nikdo neprožívá. A já si myslím, že to dřív opravdu bylo tak, že člověk byl s přírodou úplně jinak spojený a věci kolem sebe prožíval tak, jako by se děly jemu. Ale vývoj se ubíral směrem vydělování člověka z přírody. Člověk se stával sám sebou, ale mezi ním a světem kolem vznikala propast. Před tímto zlomem jako by byl rozlity do okolního světa a nebyl tak úplně sám sebou. To se dělo i v rámci různých kmenů a společenství, v jejichž rámci se lidé neprožívali jako individuality, ale jako celý kmen. A podobně cítili třeba i spojení se svými mrtvými předky. Když v naší společnosti někdo zemře, tak už tady prostě není a je pryč navždycky. Ale dřív byli lidé propojení se světem na všechny strany – a to fungovalo i v čase, s minulostí a s předky. Propojení byli nejen s přírodou, ale i s duchovním světem, s bohem. Vnímali svět kolem sebe jako božský, posvátný. Vývoj směřoval takovým směrem, že my dnes takový stav můžeme zažít jen v náznaku.

Společně s rozvinutím intelektu jsme rozvinuli i svou vlastní svébytnost. To, že jsme každý svým já oddělení od ostatních, zároveň znamená, že jsme v určité izolaci od sebe navzájem, od přírody a třeba i od Boha. Nyní se nabízí otázka, týkající se další cesty: jak ten vztah před izolací obnovit, jestli je to vůbec možné a pokud ano, tak jakým způsobem. Já si myslím, že to nejen určité možné je, ale že je to dokonce nutné. Protože kdyby se nám to nepodařilo, všechno by dopadlo velmi špatně. Proces odcizení totiž stále pokračuje a pokud se bude nadále ubírat dosavadním směrem, tak to bude mít katastrofální následky. Pokračující prohlubování izolace člověka od člověka i prohlubující se odcizení přírodě by znamenalo nejen pokračování ničení přírody, ale projevilo by se to i v sociální oblasti, v mezilidských vztazích. Je potřeba to změnit, ale cesta zpátky k indiánovi, který nevnímá sám sebe jako individualitu, už možná není. Je nutné najít novou cestu, na níž člověk zůstane sám sebou a zároveň začne překonávat stávající izolaci a propojovat se se světem kolem.

Přemýšlel jsem o tom jak to udělat třeba konkrétně u půdy a napadlo mě, že je několik stupňů cesty k obnovení vztahu k půdě. Shodou okolností jsou to zároveň stupně kopírující cestu, na níž se ten vztah postupně vytrácel. Na prvním stupni člověk musí přestat vnímat půdu jako pouhý mrtvý substrát, ze kterého rostou rostliny a do něhož je potřeba sypat živiny v podobě průmyslového hnojiva. Takže je třeba začít vnímat půdu jako živý organismus a začít studovat, co se v té půdě opravdu děje. K tomu je výborná například mikrobiologie a podobně. Je třeba si uvědomit rozdíl mezi živou půdou, mrtvou půdou a mrtvým substrátem. Prvním krokem je obnovení vnímání půdy jako něčeho živého, což podle mého není až tak těžké. Stačí si začít všimnout živých organismů a fungování ekosystémů. Nebo začít studovat, co se děje při kompostování, což je proces, který je vlastně příbuzný procesu půdotvorby; půda totiž nevznikne zvětráváním, ale vzniká činností živých organismů. Zvětrávání je jenom fyzikální proces, ale tak nikdy žádná půda nevznikne. K tomu jsou potřeba živé organismy, kořeny rostlin, bakterie, atd., které ze zvětraliny tu úrodnou půdu vytvoří. Když se tím člověk zabývá, tak mu to postupně začne docházet – třeba při studiu kořenového systému. Proběhly pokusy, během nichž vědci obnažili kořenový systém jedné rostliny žita. Začali ty kořínky měřit, počítat a zjistili, že na jedné rostlině jsou kilometry a kilometry kořenů, až k těm kořenovým vláskům, které jsou viditelné jen pod mikroskopem. Když si tohle všechno člověk uvědomí, tak mimo jiné začne získávat cit pro rozdíl mezi mrtvou a živou půdou a může chápat půdu jako organismus. A to je myslím onen první krok, který ještě považuji za poměrně snadný.

Na druhé úrovni je třeba půdu začít vnímat jako bytost. Tedy nejen jako živý organismus, ale skutečně jako bytost. Mezi bytostí a organismem je rozdíl. Bytost je něco jako můj protějšek, má nějakou formu inteligence či moudrosti. Je to můj partner. Oproti pojetí půdy jako organismu, který je sice na jiné úrovni než mrtvý substrát, ale v podstatě s ním také můžu zacházet, jak se mi zamane. Ale jakmile udělám krok o úroveň výš a začnu přistupovat k půdě jako k bytosti, tak už je to něco úplně jiného: už ji nemůžu tak úplně vlastnit a zacházet si s ní podle libosti. To je přístup k půdě jako matce Zemi. Ptali jste se na rituály nebo na personifikaci – tak tohle je ta personifikace. Ale neznamena to, že půdu personifikuji a ona taková ve skutečnosti není. Jde o to, že se jí opravdu učím vnímat jako matku Zemi. V tom spočívají také různé mýty a pověsti dávných kultur, pro které byl takový vztah k půdě a Zemi samozřejmý. Lidé tehdy vnímali, že z ní vzešli, vnímali, že je to bytost a že to není jenom živý organismus. V této úrovni se dá hodně pracovat s dětmi, které k takovému vnímání mají přirozeně blízko.

Na cestě od mrtvého substrátu k živému organismu a dále k bytosti-matce zemi pak existuje ještě další úroveň, a tou je posvátnost. V ní vnímáte půdu nejen jako bytost, ale jako něco posvátného či božského, jako bohyni. V křesťanské víře je tradice vnímat Zemi jako tělo Kristovo. Že se s ní Kristus spojí, když při ukřižování vytekla do země jeho krev. Někdo má zas blíž k tomu ji vnímat jako bohyni. A opět si nemyslím, že by byla jen čistá projekce. Posvátnost totiž bylo vůbec to první, o co jsme přišli, když jsme začali ztrácet bezprostřední kontakt s přírodou. My dnes vůbec nemáme orgány na to, abychom prožitek něčeho sakrálního vůbec vnímali, už to známe velmi málo. Při našem stavu vědomí je to velmi vzácný prožitek, který má třeba ještě někdo v kostele při mši, to může být jiná církev než křesťanská. Někomu se to děje v přírodě, třeba u nějakého starého památného stromu. Nebo to může být prožitek někde v horách, u řeky, u vodopádu. Na takových speciálních místech třeba někdy v náznaku prožitek posvátnosti zažít můžeme. Jsem přesvědčený, že to není něco, co bychom si do toho místa promítali, ale že to je zárodek vnímání, které bylo pro lidi v dávných dobách samozřejmé a jehož návrat je pro nás žádoucí. Člověk musí pocítit, že půda není jenom něco živého, že to není jenom matka země, ke které má úctu, ale že vnímá něco posvátného, něco, co ho daleko přesahuje. To je podle mne cesta v krocích, po které je potřeba směřovat nejenom ve vztahu k půdě, ale ke všemu živému nebo ke všemu, co nás obklopuje.

Ptali jste se mě na život a smrt půdy, jestli může půda umřít. Myslím si, že půda nemůže úplně umřít, ale může umírat. Není jí vlastní takový práh života a smrti jako člověku, ale může umírat tak, že je čím dál mrtvější. Což se děje na půdách, které nejsou hnojeny žádným statkovým hnojivem, a jenom se do nich aplikují umělá hnojiva, pesticidy a biocidy. Taková půda umírá. Tento proces se děje během posledních 100 let, nejvíc pak od druhé světové války. Tehdy se začaly ve velkém používat pesticidy a umělá hnojiva, rozorala se pole a do zemědělství se začala zavádět těžká technika. Což v konečném důsledku vedlo k tomu, že je takto obhospodařovaná půda mrtvá. Nejedná se totiž jen o obsah humusu, ale záleží i na aktivitě mikroorganismů, protože ty v podstatě vytvářejí strukturu půdy a vlastně dělají půdu půdou. Půda je živý produkt, produkt života a zároveň je životem neustále udržovaná. A to není jenom nějaký hypotetický výrok, ale je to i vědecky doložené. Právě zmiňovaný Franz Sekera dělal pokus s drobtý, což jsou jednotky, ze kterých se skládá úrodná půda. Drobtý jsou v podstatě částičky minerálů stmelěných organickou hmotou, kterou vytváří bakterie. A Sekera zjistil, že v okamžiku, kdy použije bakteriální jed a bakterie v půdě usmrtí, tak se ty drobtý rozpadnou. Takže přítomnost živých bakterií je nutná k tomu, aby půda byla drobtovitá, aby měla dobrou strukturu, aby byla živá. Není to jenom tak, že bakterie tu půdu vytvoří a my ji tady máme. Protože pokud v ní tyto bakterie nejsou, tak půda vlastně umírá. A to se bohužel dnes děje. Bakterie jsou v půdě jedině v blízkosti kořenů rostlin, protože rostliny vyměšují a jejich kořínky odumírají, takže bakterie mohou existovat jen tam, žít se těmi výměškami a odumírajícími kořínky a rostlinám naoplátku něco poskytovat. Ale jinak jde všechno proti životu v půdě.

To je všechno způsobeno tím, že intelekt a racionální myšlení je velmi redukcionistické a bere vždycky v úvahu jen velmi malou část skutečností, které nějak zakalkuluje do svých rovnic. Do těch účetních rovnic, v nichž počítá, jestli to bude ekonomicky výhodné nebo ne. Takže se to vždycky nějak spočítá tak, aby to bylo výhodné, ale to je velmi krátkodobé hledisko a dlouhodobě je to naopak. Když se půda současným způsobem hospodaření utuží a udusá, tak se do ní při srážkách přestane vsakovat voda, která odteče pryč z krajiny. Klesne hladina spodní vody a celá společnost se dostane do velkých problémů. Když se do půdy dají živiny, tak díky nim sice rostliny narostou, ale jestliže jsou živiny ve formě pro rostliny nevhodné, tak potom trpí škůdci a chorobami a musí se na ně aplikovat pesticidy. Živiny i rezidua pesticidů se dostávají do spodní vody a ta se musí velmi pracně čistit.

Asi před dvěma nebo třemi lety se objevilo prohlášení zástupců vodáren, že už nejsou schopni vyčistit vodu od reziduí pesticidů. A těch skutečností je mnohem více. Například umírání hmyzu, které se dříve nebo později projeví, na hynutí ptáků, a tak dále. Toto všechno jsou skutečnosti, s nimiž krátkodobý pohled nepočítá. Ještě se chci vrátit k otázce, kterou jste mi položili předtím, že když se podíváte na zahradu, tak vypadá jinak. Bydlíme tady v pronájmu, nad námi bydlí domácí a ta zahrada je takhle rozdělená napůl. Oni půlku pronajímají s tím bytem a půlku obhospodařují sami. Stejně jako všichni v okolí pěstují anglický trávník a dokola ho sekají, ale bez anglických srážek samozřejmě jako anglický trávník nevypadá. Je to poušť. Já jsem tam z toho po dohodě s domácími udělal takovou přírodní zahradu. Nechal jsem tam růst všechno možné a zároveň vyséval a vysazoval různé rostliny, aby tam něco kvetlo. Dělá mi to radost a vnímám, že ten posekaný anglický trávník je k ničemu.

Všchno hodně závisí na stavu vědomí. Když má člověk nějaký prostor, třeba takovouhle zahradu, tak má i nějakou odpovědnost za to, že na ní poskytne prostor k životu ještě někomu dalšímu. Mně to dělá ohromnou radost, když tam je hmyz, létají tam včely a čmeláci. Mám tam i domky pro včely samotářky. Úplně nechápu, co mají lidi na ježdění se sekačkami a vyholování zahrady. To k ničemu není.

Podmínky praktické zemědělské činnosti, produkce potravin a obdělávání krajiny jsou v důsledku čtyřiceti let kolektivizace takové, že se podle mého názoru už nedá vrátit k malým rodinným farmám, tak jak známe třeba z Rakouska nebo z jižního Německa. Není tu infrastruktura a hlavně tady nejsou ani lidi, kteří by to chtěli dělat. Takže to podle mě musí jít jinak, a to velmi obtížnou cestou přes postupnou proměnu velkých zemědělských firem. Ale to je složitá politická otázka, do které bych se nechtěl pouštět. Ale myslím si, že to, co se děje v praktické činnosti, je vždycky výsledkem toho, co se děje nejdříve v hlavách lidí, v lidském vědomí. Jak se to vědomí proměňuje, tak potom vypadá ten svět kolem. Takže aby se něco mohlo změnit v praktické zemědělské činnosti, musí se to nejdříve proměňovat ve vědomí lidí. A to se netýká jen zemědělců, to se týká samozřejmě všech lidí. Spotřebitelů, kteří svým chováním, tedy tím, co a jak kupují, vytváří určitý tlak na zemědělce. Vědomí spotřebitelů a vědomí zemědělců jsou spojitě nádoby.

Biodynamické zemědělství je první zemědělská alternativa, která vznikla v roce 1924, v době, kdy už se začínaly projevat některé tendence toho mechanického přístupu k půdě, rostlinám i zvířatům. A biodynamické zemědělství byla vlastně snaha, jak to začít dělat jinak. Už tehdy začali všímavější lidi pozorovat, že třeba klesá plodnost zvířat, že jsou problémy s rostlinami kvůli tomu, jak dlouho vydrží na pozemku, když je to třeba vojtěška atd. Všimli si, že oproti devatenáctému století se začíná projevovat používání mrtvých hnojiv, hornin atd. Takže se od počátku jednalo o snahu půdu nějakým způsobem oživit.

Na dnešním území Polska, na velkostatku u Vratislavi, pořádal Steiner pro zájemce tzv. zemědělský kurz, na němž uvedl různé metody, jak oživit půdu pomocí preparátů. Ty se zhotovují takovým zvláštním způsobem a jsou to vlastně homeopatické prostředky. Ty byly určeny nejen pro půdu, ale i pro statková hnojiva, hnůj nebo kompost, na očkování i na to, aby se ta půda jejich prostřednictvím oživila. Také uvádí metody na homeopatickou regulaci škůdců a chorob, zkrátka jak v zemědělství postupovat jinak. A vždycky pro mě je s podivem, že už před sto lety, kdy všechno ještě bylo před velkou industrializací zemědělství, vznikla tato alternativa. Protože další směry vznikaly až ve čtyřicátých a padesátých letech, kdy teprve začala být více zřejmá slepá ulička, kterou se ubírá konvenční zemědělství.

Takže je to alternativa, která byla velmi prozíravá a která šla právě cestou zúrodňování a ožívování půdy. Ale v biodynamickém zemědělství se nejedná jen o to, je to všestranná záležitost. Je těžké to stručně shrnout, protože se jedná o velmi komplexní systém, ale velmi důležitou roli v něm hraje samotný člověk. Člověk a jeho postavení v zemědělském podniku, člověk a jeho postavení na venkově, oživení venkova, zemědělské statky. Já jsem to sám zažil ve Švýcarsku, Rakousku nebo v Německu a Norsku, kde jsem pracoval. Biodynamické statky jsou vždycky takovým impulsem pro oživení dění ve vesnici. Na těch statcích byla vždycky velmi silná sociální stránka a jejich součástí byla často třeba integrace lidí s postižením nebo lidí se závislostí. Terapeutická funkce statků byla zároveň spojena třeba s výzkumem nebo s pěstováním semen a šlechtěním plodin vhodných pro ekologické nebo biodynamické zemědělství. Šlechtění se už po mnoho desítek let snaží přizpůsobit plodiny průmyslovému zemědělství, aby dobře reagovaly na umělá hnojiva atd. Biodynamické zemědělství naopak vždycky ve všech směrech usilovalo o celistvý a zároveň oživující léčebný přístup. Nejde tu jen o úzké zaměření na produkci zdravých potravin, ale vždycky by to zároveň měl být impuls k ozdravení krajiny, venkova i vztahů se spotřebiteli ve městech.

Začnu možná ještě z druhé strany, proč vlastně tu půdu oživit, když se nám může zdát, že před sty lety oproti dnešku musela být živá – ještě se hnojilo hnojem, traktory ještě nebyly rozšířené a když se pracovalo se zvířaty, tak půdu oživovala tím, že na ni kálela atd. Při práci ale už tehdy měli lidé pocit, že ta půda přestává být úplně živá, obzvláště když se tehdy začínalo hnojit různými horninami, což jsou vlastně mrtvé soli.

Steiner vysvětlil, že aby mohla rostlina růst z půdy, byla zdravá a odolná, tak musí růst z oživené půdy. Taková půda musí mít vyšší úroveň života aby byla natolik živá, že se bude přímo chtít stát rostlinou. A k tomu slouží tzv. biodynamické preparáty, které mají poněkud složitější postup přípravy. Například vezmete kravinec, naplníte ho do kravského rohu a zakopete na půl roku do země. Pak se roh vykope, přeměněný kravinec z něho vyjmete a hodinu ho speciálním způsobem rozmícháváte ve vodě a pak se tento preparát aplikuje na půdu. Druhý preparát, který se získává podobným způsobem, je z křemene a aplikuje se na rostliny. První preparát zúrodňuje půdu a oživuje ji, druhý posiluje rostliny, aby měly lepší asimilaci a dokázaly lépe využít sluneční světlo. Což znamená, že sluneční světlo vždycky souvisí s kvalitou vyzrálosti těch pletiv, s barvou, s aromatem atd. Když jsou rostliny někde ve tmě, tak jsou vytáhlé, slabé a snadno je napadají houbové choroby. Naopak když mají hodně světla, tak jsou pevné a odolné. Křemenný preparát zvyšuje jejich schopnost přijímat světlo a jsou pak vybarvenější a aromatictější. Že to tak opravdu je se ověřuje i sensorickými pokusy a ochutnávkami.

V posledním desetiletí se hodně rozvíjí biodynamické vinařství, třeba ve Francii jich je několik set. A mnoho vinařů se k tomu dostalo tak, že ochutnali biodynamické víno a vnímali ten rozdíl – bylo chutnější a aromatictější. Na biodynamické hospodaření prostě přešli kvůli tomu, aby jejich víno bylo kvalitnější. Vinaři jsou zvyklí koštovat, takže mají daleko rozvinutější sensorické schopnosti než normální člověk. Takže křemenný preparát slouží pro posílení rostliny a ten druhý – a to je pro nás možná v běžném racionálním vědomí trochu těžko pochopitelné – má oživit půdu. Ne v tom smyslu, že by tam bylo víc mikroorganismů, ale vychází z toho, že půda je živá a že život je spojený s určitými vitálními silami. Tak jak člověk je živý ne tím, že v něm probíhají nějaké procesy, ale že má éterné tělo, to znamená vitální tělo, které oživuje tělo fyzické, které je samo o sobě mrtvé. Takže když umřu, tak se éterné tělo oddělí od fyzického a to se okamžitě začne rozpadat. A to, že se nerozpadá, je jenom díky tomu, že je prostoupené vitálními silami, což je vlastně ten život. A totéž platí u půdy: život v půdě nejsou jenom živé organismy, ale půda má taky svoje vitální síly. A pro ty jsou určené preparáty, které mají umocňovat sílu rostlin.

Antroposofie říká, že prvotní vědomí bylo instinktivní. My jsme se dostali do intelektuálního vědomí, intelektualizací jsme přišli o instinkty a ztratili tak i vnímání celku a vědomí toho, že jsme jeho součástí. Každý z nás je teď teď víceméně izolovaný. Další cesta má vést k intuici, která se často s instinktem zaměňuje, ale rozdíl je propastný. V intuici se člověk opět stává součástí celku, takže ho vnímá, ale neztrácí už sám sebe. On vlastně sestupem do intelektu získal sám sebe, to sebe-vědomí. A naše další cesta není jednoduchá, ale neřekl bych, že by tam byla nějaká daň, kterou bychom za to měli zaplatit. Je to cesta, jak si podržet to, co nám přinesl intelekt, ale zároveň se dostat k vědomí celku bez jeho ztráty. Dostat se z toho původního stádia, kdy jsme si uvědomovali jenom celek a neuvědomovali si sebe sama, přes stádium, v němž si uvědomujeme jenom sebe a neuvědomujeme si celek, až do stádia, kdy si budeme uvědomovat obojí. Což by měla být cesta k intuitivnímu stavu vědomí, v němž už člověk neztrácí už vědomí sám sebe, ale stává se vědomě součástí celku.

Protože intelektualizace znamená zároveň individualizaci. Člověk se stává individualitou, vyděluje se z celku a stává se egoistou. Tím, že člověk ztrácí spojení s celkem a že se uzavírá v sobě, se stává sám sebou, stává se egoistou. Když si vezmeme jatka, jak dneska fungují, když vnímám bolest zvířat během zabíjení, tak mi to nevádí, tak to prostě můžu dělat. Dokud to člověk vnímal a prožíval, tak se nic takového stát nemohlo. Ted' jsem sám v sobě a už se mě to nedotýká, takže proč bych to nedělal. Je mi to jedno. Egoismus je zákonitě spojený s individualizací. A překonat ho můžeme zase jenom tím, že začneme rozšiřovat vědomí a pojímat do něho širší souvislosti. Pojímat do něho třeba hmyz na zahradě, že teď má co jíst...

U člověka je to tak, že má jednotlivé články. Má oživené tělo, má duši a má ducha. Zvíře má oživené tělo a duši. A rostlina má jen oživené tělo, ta tu duši vlastně nemá. Rozdíl mezi zvířetem a rostlinou je v tom, že u zvířete vzniká vnitřní prostor fyziologicky, při embryologii tam dochází ke gastrulaci, kdy tam vzniká vnitřní dutina, která u rostliny nevzniká, čímž vzniknou vnitřní orgány a zároveň vzniká prostor pro duši. U rostlin jako by ta duše zůstávala kolem dokola, jako by ono duševno spíš měly rozprostřené kolem sebe. Jsou více propojené i navzájem, kdežto u zvířete procesem gastrulace dojde k uzavření a každé zvíře je pak individuální duší. A je otázka, jak je to u půdy. Mluvil jsem o tom, že to je nejenom živý organismus, ale i bytost, což souvisí s tou duší.

Ale řekl bych, že se to asi týká celé země, ovšem podobně jako u rostlin, takže duše prostupuje celou Zemí. S tím možná souvisí i otázka na elementární bytosti, skřítky, víly atd. Tato duše je zároveň něco, co si my těžko dovedeme představit. Že je něco propojené a zároveň individuální, to je vlastně cílový stav, o kterém jsem mluvil u intuice, kdy se propojíme s celkem, ale zůstaneme přitom individuální. A tyhle bytosti to tak mají. Jsou součástí celkové duše země, jsou navzájem všechny propojené a zároveň jsou do určité míry individualizované. Bytosti živelů, které dřívější kultury vnímaly a proto se dodnes jejich pozůstatky objevují v pohádkách a pověstech, jsou každý sám o sobě, ale zároveň tvoří jednotu. Konektivitu, čili něco, co v našem stavu vědomí neznáme a k čemu se teprve budeme vyvíjet. Je to taková pospolitá duše, která je diferencovaná a částečně individualizovaná. Myslím si, že tyto bytosti představují vědomí přírody a mají za úkol starat se na úrovni vědomí o určitý větší či menší úsek podle toho, na jaké úrovni tyto bytosti jsou. Což znamená, že to může být buď jenom květ jedné rostliny, nebo to může být celé údolí nebo nějaký krajinný celek. Ta bytost prostupuje prostor svým vědomím a stará se o to, co se v něm děje. Tento pohled na svět tvrdí, že se tady nic neděje nevědomě a všechno je nejdříve někde ve vědomí a až pak se to teprve uskuteční ve hmotě. Tak to vždycky je. Akorát my si domýšlivě myslíme, že vědomí máme jenom my. Nebo že je inteligence výsadou nás lidí, ale to je právě zase jenom domněnka intelektu, který vlastně nevnímá jinou inteligenci a proto ji neuznává.

Čistě hypoteticky předpokládejme, že opravdu existuje Krakonoš jako nějaký strážný duch celého pohoří. Všechno, co se v tom pohoří děje, tato bytost prostupuje svým vědomím a činí tak i se všemi menšími bytostmi, které mají na starosti nějaké malé údolí, jednu horu nebo jenom jeden strom. Jsou individualizované, ale zároveň jsou i napojeny na něj a on je tedy svým vědomím prostupuje. Takhle to vlastně jde od něj až k těm nejmenším elfům, kteří se starají o jednotlivé kytičky na jeho zahrádce a od těch nejmenších elfů to směřuje k němu. To, co ví ten nejmenší elf, současně ví i duch hor, který vlastně všechno vědomí v krajině pojme do sebe. Krakonoš má v tomto případě integrální vědomí, jak by řekl Jirka Zemánek. Takhle má nepředstavitelně širší vědomí než třeba zemědělec nebo ministr zemědělství, který by měl být takovým Krakonošem celého zemědělství v republice.

Toto vědomí je nepředstavitelně širší a vlastně si uvědomuje mnohem širší souvislosti. Kdyby zemědělec takové vědomí měl, tak by věděl, co přesně se bude dít, když nasype hnojivo na půdu nebo když ji postříká jodem. Tak by ani potom nemusel nějak zvlášť přemýšlet, prostě by mu to vyvstalo, co ten jed tam udělá. Co to udělá s organismy, jak se dostane do půdy, co bude v té půdě, jestli se odbourá, nebo neodbourá, jestli se dostane do vody, nebo se tam dostanou produkty odbourávání. To všechno by věděl nejen hmotně, že se ty látky nějak štěpí a reagují, ale věděl by, jak to prožívá příroda. To všechno by věděl, kdyby měl integrální vědomí. A samozřejmě by ho už použít nemohl, kdyby tohle vědomí měl. A to je dlouhá cesta, ke které my lidé musíme směřovat, abychom rozšiřovali naše úzce omezené vědomí.

Absolutně omezené vědomí intelektu, který prostě naprostou většinu skutečnosti pomine, spočívá jen v tom, že si spočítáme, tam nasypu, teď jsem odčerpál, sklídl jsem tolik pšenice, tam bylo tolik tun draslíku nebo kilo fosforu a dusíku, a to teď do půdy musím nasypat zpátky, aby mi to příští rok zase narostlo. Důsledky takového jednání jsou katastrofální. Tendence ke změně tu jsou a lidem začíná ležet půda na srdci. Což znamená, že si rozšiřují obzory a půdu začínají vnímat, začínají si uvědomovat, že se jich to vlastně dotýká, že pro to třeba můžou něco udělat a přestává jim to být lhostejné. Udělali krok v rozšíření zorného pole a vidí, že to není v pořádku.

Přepis rozhovoru pochází z autorského cyklu Hlína Půda Zem, <https://artycok.tv/43654/hli-na-puda-zem>